

УДК 330.342

*Н. В. Томчук-Пономаренко,
к. е. н., асистент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАРГІНАЛЬНОСТІ ЯК ВАЖЛИВОГО ФЕНОМЕНА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

*N. Tomchuk-Ponomarenko,
Candidate of Economic Sciences, assistant of the Department of Economic Theory,
macro- and microeconomics, Kyiv National University of Taras Shevchenko, Ukraine*

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE STUDY OF THE PHENOMENON
OF MARGINALITY AS AN IMPORTANT SOCIAL AND ECONOMIC ANALYSIS

У статті обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до визначення сутності маргінальності як важливого феномена соціально-економічного простору. Досліджено основні напрями структурування існуючого спектру проявів маргінального і полі-маргінального стану населення.

Theoretical-methodical approaches to determining the nature of the phenomenon of marginality as an important social and economic space are grounded in the article. The main areas of structuring the existing range of displays and marginal field marginal status of the population is disclosed.

*Ключові слова: маргіальність, рівень життя, бідність, соціальні класи.
Key words: marginal, living standards, poverty, social classes.*

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБМОВЛЕНА ОСОБЛИВОСТЯМИ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У результаті переходу від однієї соціальної системи до іншої суспільство опинилося в ситуації, що цілком можна умовно назвати маргіальною, тому що в її основі лежить проміжне, пограничне положення самого суспільства. Аналіз феномена маргіальності в умовах відсутності єдиної шкали цінностей, масової десоціалізації, кризи ідентичності вимагає від дослідників адекватної оцінки реального стану сучасного українського соціуму. У зв'язку з цим поняття маргіальності набуває якісно нового змісту й вимагає свого уточнення. Полісемантичність слова надає йому подвійної інтерпретації — воно може означати як граничний стан, так і периферійне положення соціального суб'єкта. Маргіальність розглядається найчастіше як явище негативне, що характеризує периферійний стан маргіналів, хоча її деструктивний тип не є визначальним для усього феномена загалом, а є лише однією з форм його вияву у світі, поряд з конструктивним. Тому важливо не просто фіксувати факт наявності маргіналів у соціальній структурі суспільства, а враховувати розходження усередині самих маргіналів.

У соціально-класовій структурі України продовжуються процеси соціальної диференціації та поляризації суспільства, зокрема диференціації доходів населення. Відбувається поступовий, складний, суперечливий процес становлення нового типу соціально-класової структури на основі демонтажу існуючої соціальної структури і формування різноманітних елементів нової — класів, соціальних верств, груп, прошарків тощо. Поступово складаються контури трьох основних рівнів, верств соціальної ієрархії: вищого, середнього і нижчого класів. Однак зазначені рівні соціальної ієрархії не становлять цілісного утворення і багато в чому є невизначеною, напіврозмитою структурою. Особливість розвитку соціально-класової ієрархії українського суспільства полягає в повільному збільшенні середнього класу за швидкого збільшення вищого та нижчого класів і поглиблення на цій основі соціальної поляризації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ

Над проблемою маргіальності працювали Г.В.Ф. Гегель, Э. Дюркгейм, Г. Зіммель, К. Маркс, Г. Маркузе, Р.Е. Парк, Е. Стоунквіст, М. Фуко, М. Хайдеггер, Т. Шибутані. Серед вітчизняних дослідників даного феномена можна відзначити — А.І. Атояна, Т.В. Вергун, А.А. Галкіна, З.Т. Голенкову, І.В. Гордієнко-Митрофанову, А.Н. Гумільова, Е.Д. Ігітханян, В.А. Каганського, І.В. Казарінову, І.І. Кального, А.П. Лантух, В.О. Мандибуру, І.П. Попову, І.П. Прибиткову, Е.Н. Старикова, Н.М. Харченко, В.А. Шапінського. Однак незважаючи на інтерес, що зріс останнім часом до досліджуваного феномена з боку різних суспільних наук, необхідно відзначити, що маргіальність як проблема соціальної науки розроблена недостатньо. Не розкриті її об'єктивні підстави, слабо вивчені форми вияву в умовах сучасних трансформаційних процесів, що відбуваються в суспільстві.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних підходів до визначення сутності маргіальності як важливого феномена соціально-економічного простору та дослідження основних напрямів структурування існуючого спектру проявів маргінального і полі-маргінального стану населення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз феномена маргіальності в умовах відсутності єдиної шкали цінностей, масової десоціалізації, кризи ідентичності вимагає від дослідників адекватної оцінки реального стану сучасного українського соціуму. У зв'язку з цим поняття маргіальності набуває якісно нового змісту й вимагає свого уточнення. Полісемантичність слова надає йому подвійної інтерпретації — воно може означати як граничний стан, так і периферійне положення соціального суб'єкта. Маргіальність розглядається найчастіше як явище негативне, що характеризує периферійний стан маргіналів, хоча її деструктивний тип не є визначальним для усього феномена загалом, а є лише однією з форм його вияву у світі, поряд з конструктивним. Тому важливо не просто фіксувати факт наявності

маргіналів у соціальній структурі суспільства, а враховувати розходження усередині самих маргіналів.

Сам термін "маргінальний" (як певний "корисний" простір) почав вживатися ще з часів виникнення друкарства і використовувався для позначення записів, нотаток на полях, що межували з друкованим текстом. Ще одна цікава інформація про походження терміна "маргінальність" пов'язана з географічною назвою. Маргіналами ще в стародавні часи називали мешканців Маргіани (гр. Margiane, ст. перс. Маргуш). Це назва стародавньої області в Середній Азії, яка була розташована по руслу р. Мургаб (нині південний схід Туркменістану і північ Афганістану) ще в 1-му тисячолітті до н. е. Найперші згадки про Маргіану були в "Авесті" і у відомому Бахустанському написі. Маргіана межувала з невеликими азійськими країнами: Пафією на заході, на північному сході — з Согдом, на сході — з Бактерією, на півдні — з Арією. Маргіана послідовно переходила із рук в руки і входила до складу більш могутніх держав: Ахеменідів у VI ст. до н. е. (пізніше захоплені Дарієм — I), Олександра Македонського — у IV ст. до н. е., а пізніше — до держави Селевкідів і навіть до Парфянського царства [1]. Загальна і політична культура Маргіани складалася на основі місцевих азійських політичних традицій, а також еллінізму. Релігійні звичаї формувалися завдяки язичництву, зороастризму, буддизму. Така релігійна різноманітність сприяла виникненню адаптивної політичної моделі територіально-маргінальної держави. Тобто це було державне утворення, яке не мало стабільності, акцентованої незалежності і чіткої суверенної території, а мало лише тимчасове, нетривале самостійне існування.

Сам термін "маргіна" прийшов до нас з німецької мови, а туди слово прийшло з французької — "маргінал". Якщо ми подивимось на маргінала з точки зору соціології, то це — людина, яка від своєї соціальної групи відійшла, але в ніяку іншу не увійшла. В англійській мові синонімічним є слово аутсайдер, ізгой, чужий, побічний і тому воно близько стоїть до романського "маргінал" або "маргінес" [2].

Маргінальність завжди цікавила дослідників і виступала об'єктом соціального пізнання. Уже Г. Зіммель вивчав соціальний тип чужинця як людини, що знаходиться в межах групи, але не цілком належить їй. Відправним пунктом для самої постановки проблеми маргінальності стало вивчення процесів міграції, розпочате американським соціологом Р. Парком. Він увів поняття "маргінальна особистість" [3] для позначення культурного статусу і самосвідомості іммігрантів, які опинилися в ситуації необхідності адаптації до нового для них способу життя. Р. Парк і Е. Стоунквіст, що продовжив дослідження маргінальної особистості, стали родоначальниками концепції культурної маргінальності. Слідом за ними відзначену концепцію розвивали А. Антоновські, Р. Хінрікс. Але, на відміну від своїх попередників, вони зосередили увагу на психосоціальному впливі на особистість подвійності соціального статусу і ролі, що виникають при конфлікті культур. Основними положеннями статусно-рольової концепції маргінальності серед американських дослідників виступили Х. Дікі-Кларк, Р. Мертон, Е. Хюз, Т. Шибутані.

Кроком уперед у дослідженні заявленої проблеми стало розуміння маргінальності не тільки як результату міжкультурних етнічних конфліктів, але і як наслідку соціально-політичних процесів. Ця позиція була характерна для західноєвропейської соціології, що запропонувала концепцію структурної маргінальності. Серед прихильників даної концепції — К. Маркс, К. Рабан, А. Фарж. Філософське осмислення розглянутого феномена було представлено в роботах постструктуралістів — Ж. Делеза, Ф. Гваттарі, Ж. Дерріда (вони розкривали поняття маргінальності через порівняння з поняттями "номадності", "децентрації"). Загалом напрацьований досвід свідчить про те, що сформувалися три концептуальні парадигми маргінальності. Це концепції етнокультурної маргінальності, структурної маргінальності,

маргінальності соціальної ролі. Різноманітність концепцій свідчить про багатогранність даного явища і складність його однозначного визначення.

У сучасній спеціальній літературі, переважно соціологічній, маргіналами називаються люди, які через різні обставини опинились на узбіччі соціальної організації суспільства, втратили або втрачають зв'язок з виробництвом, відчувають глибокі деструктивні зміни у соціальному та психологічному становищі; їх маргінальність проявляється в тому, що, знаходячись на межі між різними соціальними групами, вони характеризуються неоднорідними, часто конфліктуєчими сукупностями.

Маргіналізація — це процес зростання чисельності та посилення впливу маргінальних груп у суспільстві. Найхарактернішою ознакою цього явища є те, що воно спостерігається за певними соціально-економічними межами: межею малозабезпеченості або межами, що відповідно окреслюють інші численні соціальні периферії.

Маргінальність визначається шляхом застосування певних порівняльних характеристик та показників рівня життя, що віддзеркалюють якісні особливості цього межового або проміжного стану існування конкретної людини, групи людей чи певної соціальної спільноти (економічної, соціально-класової, демографічної, національно-культурної тощо) відносно основних параметрів життєдіяльності тих верств населення країни, які є домінуючими у суспільстві. За своїм статусом "маргінали" — це люди, які займають особливе економічно-периферійне або соціально-полярне становище у суспільстві. Іншими словами, — це верстви населення країни, які, як правило, перебувають на економічному та соціальному узбіччі.

Класифікація маргінальних груп може бути проведена на основі їх поєднання за найбільш характерними для них спільними ознаками. У зв'язку з цим необхідно виділити та розглянути основні методологічні підходи, що можуть бути покладені в основу формування зазначеної класифікації. Тобто слід розкрити підходи, які визначають найтипівіші характеристики та ознаки, за якими можуть бути структурно об'єднані основні маргінальні групи, а конкретна особа віднесена до тієї чи іншої маргінальної групи.

Аналіз основних соціально-економічних проявів та якісних особливостей станів маргінальності свідчить про складність їх класифікаційно-структурної диференціації. До цього слід додати, що на рівні окремої особи або групи одночасно може діяти чи впливати не одна, а декілька специфічних якісних ознак, що характеризують стан маргінальності. Тобто одна й та сама людина або соціальна група одночасно можуть перебувати не в одному, а у декількох специфічно відмінних станах маргінальності. Тому за відповідними ознаками одночасної належності осіб до двох або навіть до трьох маргінальних груп вони можуть бути віднесені до суб'єктів, яким притаманний полімаргінальний стан існування.

Вітчизняними науковцями пропонується декілька методичних підходів, що можуть застосовуватися для класифікації існуючих проявів маргінального стану існування [4, с. 100—103].

Перший методологічний підхід ґрунтується на визначенні стану маргінальності за економічною ознакою. За цим підходом основні крайні прояви межового стану матеріальної забезпеченості, що існують у суспільстві, можуть бути представлені двома маргінальними полюсами: "бідні, злиденні — багаті, надбагаті". Згідно з цим підходом до базової маргінальної групи відносяться ті верстви населення, рівень доходів та майнового стану яких оцінюється нижчими за певну межу, що економічно визначає стан бідності або злиденності.

Традиційно, вже більше двох сторіч бідні люди, які за рівнем особистого доходу живуть нижче певної (абсолютної та відносної) межі малозабезпеченості, за своїм соціально-економічним статусом відносяться до "пауперів". Поняття "паупер" походить від латинського pauper, що означає бідний, мало імуцій. Тому такий прояв маргіналізації, яким є пауперизація, за своєю суттю являє процес

зубожіння громадян (здебільшого трудящих мас), які економічно примусово позбавляються коштів, у край необхідних для забезпечення існування людини. Паупери, як окрема маргінальна група, включають до свого складу лише ті бідні верстви населення, які ще не перетворилися на декласовано-люмпенізовані елементи, тобто не втратили відчуття людської гідності, не перебувають у стані морально-етичної та соціально-фізіологічної деградації. До пауперів відносяться малозабезпечені працюючі громадяни, заробітна плата яких не відшкодовує кошти, необхідні для простого відтворення їх робочої сили. До них також відносяться тимчасово безробітні та особи, які мають мізерні доходи, отримані від випадкової роботи здебільшого на "дикому" ("тіньовому") ринку праці.

Визначення критеріїв пауперизації, її форм та причин утворення цього прояву маргінальності є невід'ємною складовою всіх національних стратегій і програм боротьби із бідністю.

Другий методологічний підхід базується на визначенні стану маргінальності за тими ознаками та проявами, що є найбільш характерними для антисуспільного способу життя особи, та на врахуванні нелегітимних шляхів добування коштів, а також кримінальних джерел їх надходжень, що забезпечують існування цієї соціально-суспільної групи. Маргіналів цього типу можна виділити в особливу групу представників "андеркласу".

У зв'язку з викладеним раніше, необхідно зазначити, що за своїм соціально-економічним змістом маргінальність є більш широким поняттям ніж "андерклас". Вона включає у свою структуру його представників, і тому особи та спільноти, які об'єднуються поняттям "андерклас", мають бути включені до складу загальної класифікації маргінальних груп.

За внутрішньою структурою "андерклас" не є однорідним, хоч його й представляють соціальні групи населення, які об'єднуються за характеристиками способу життя та джерелами і шляхами добування життєвих благ, що є переважно антисуспільними та кримінальними. Неоднорідність андеркласу проявляється насамперед у рівні доходів, що отримують його представники. Тому за економічною ознакою він може поділятися на дві окремі групи: на люмпенів та на кримінально-деструктивні соціально активні страти.

Люмпени (від нім. *lumpen* — лахміття) — це декласовані, соціально деморалізовані, злиденні верстви населення, які, як правило, живуть на випадкові доходи напівкримінального або кримінального походження (дрібні крадіжки, різні прояви шахрайства тощо). Історично відоме поняття "люмпен пролетаріату". Значна частина люмпенізованого населення живе виключно на кошти, що отримує від жебракування.

Соціальний склад люмпенізованого населення досить строкатий і може бути представлений такими групами: бродяги, безхатченки (так звані бомжі); жебраки (здебільшого це каліки та тяжко хворі особи, які також можуть бути бездомними); алкоголіки та наркомани, які перебувають на стадії завершення особистої соціально-фізіологічної деградації (за певних умов представники цієї групи входять до груп бродяг або жебраків).

Іншою маргінальною групою у складі андеркласу є кримінально-злочинні елементи та соціальні групи населення, життя яких базується на суспільно-аморальних нормах поведінки та відповідних їм способах добування коштів для свого життя. Характерною особливістю цієї маргінальної групи є те, що особи, які входять до її складу, мають досить високий і навіть надвисокий рівень матеріального забезпечення та майнового стану. До представників цього маргінального прошарку можна віднести: верхівку криміналітету (це керівництво мафії та авторитети організованої злочинності, "зłodії у законі" та ін.); кримінальну "масовку", що складається із грабіжників, розбійників, злодіїв, шахраїв, рекетирів, кілерів тощо; повій, сутенерів та представників тих видів діяльності, що можуть бути віднесені до сфери

послуг, яка забезпечує задоволення патологічних, аномально-деструктивних потреб (бажань) суб'єктів, а також представників антисуспільних форм діяльності переважно кримінального промислу; корупціонерів та осіб, які використовують чужу власність з метою особистої користі і збагачення. Це особлива законспірована група андеркласу, оскільки офіційно у суспільстві її представники мають стабільний соціальний статус.

Слід зазначити, що особливий статус повинна отримати маргінальна група населення, яка складається з рідних і близьких кримінально-злочинних елементів і тих груп населення, життя яких базується на суспільно-аморальних нормах поведінки, відповідних джерелах існування та знаходяться на повному їх утриманні. Необхідно також наголосити на тому, що як наднизьке, так і надвисоке споживання (тобто розкіш) впливають на людину так само негативно, як і злидні, руйнують її моральні якості, спотворюють життєві орієнтири в престижному, еталонному, нерозумному, марнотратному споживанні тощо.

Як правило, за певних умов може відбуватися перехід стану кримінально-деструктивної маргіналізації у стан люмпен-маргіналізації. Це пов'язано з досягненням особою певного віку (що не дає можливості у подальшому продовжувати відповідний спосіб життя) або з втратою здоров'я внаслідок тяжкої хвороби чи каліцтва, з пияцтвом, наркоманією тощо.

Можливий також і перехід стану маргінал-пауперизму у стан люмпен-маргіналізації. Останнє відбувається, як правило, внаслідок морально-фізіологічної деградації особи, яка не змогла зберегти особисту гідність та моральні якості, перебуваючи тривалий час у стані злиднів.

Третій методологічний підхід базується на виявленні ознак, що свідчать про набуття особою особливого статусу "соціального мігранта" або "суспільного декласанта". Представники цієї структурної групи у маргінальній класифікації визначаються, насамперед, як проміжний, перехідний "соціальний продукт", що може виникнути у процесі різкої зміни або аномальної втрати ними суспільно-класового статусу. На відміну від цієї "класичної" схеми, можлива і зворотна послідовність декласаційної маргіналізації. Вона може відбуватися за умови, коли особа об'єктивно все ще залишається у рамках представників певного класу, але суб'єктивно повністю втрачає його ознаки. Тобто спочатку відбувається її психологічно-моральна декласація. Це пов'язано з тим, що хоча декласація, як прояв маргіналізації, і має під собою економічну базу, вона передусім є поняттям соціально-психологічним і морально-етичним.

Вплив наведених причин не є прямим і миттєвим. Об'єктивно викинутий за межі найманих працівників безробітний не стає одразу люмпеном. Він до певного часу ще може зберігати психологію класу найманих працівників та притаманну йому трудову мораль. Останнє спостерігається навіть за умови, коли він є маргіналом, оскільки у стані безробітного він за економічними ознаками перетворюється на паупера.

Класично масовою фігурою соціальних мігрантів у недалекому минулому був селянин, який перебрався жити та працювати до міста. Неокласичну фігуру соціального мігранта на цей час представляють колишні робочі та представники так званої інтелігенції, які за умови "кризового виживання" набули статусу мілкового ринкового "планктону" (дрібні підприємці-торгаші) або почали займатися іншими видами тимчасового "бізнесу".

Четвертий методологічний підхід базується на використанні тих проявів межових (полюсних) демографічно-фізіологічних ознак, що за певних умов або на певних етапах життя властиві особі та вирішальним чином впливають на її суспільний статус та стан забезпеченості. За цим підходом до них можна віднести групи населення, розташовані на так званих демографічних полюсах, на одному з яких знаходяться підлітки та молодь, які перебувають на утриманні батьків, або молодь,

яка тільки-но розпочинає своє трудове життя, а на іншому — літні люди та особи похилого віку (вже непрацездатні та непрацюючі).

До фізіологічних ознак, що визначають відповідний стан маргінальності, можна віднести соціально периферійний стан, в якому опиняються тяжко хворі особи та інваліди. Цей стан характеризується жорстким обмеженням або повною втратою трудової функції людини і суттєво впливає на рівень матеріального забезпечення зазначеної маргінальної групи. Слід додати, що за певних умов, передусім, коли ця суспільна категорія осіб отримує злиденні доходи, створюється особливо сприятливе підґрунтя для прискорення процесів їх люмпенізації, тобто набуття ними одночасно полімаргінального стану [4, с. 37].

На сьогодні існує значна частина молоді, літніх людей, хворих та інвалідів, які мають відносно стабільний соціальний статус. Це спостерігається за умови, коли у них або їх рідних і близьких є необхідні кошти (передусім, нетрудові доходи, що одержані від власності, капіталу тощо) для забезпечення достатньо високого рівня життя.

Вплив економічної кризи на процес маргіналізації проявляється у таких явищах: розширюється "узаконена периферія" активного суспільства; різко збільшується соціальна нестабільність лабільних груп при переході межі між економічною неактивністю та активністю; часткова зайнятість перетворюється у звичайне і масове явище; швидко поширюються різні види тимчасової зайнятості, що активно розмивають більш-менш чітку межу між ядром та "негарантованою" периферією (одночасно зменшується, дедалі збільшується та реструктурується і саме ядро постійно працюючого населення); виникає значна група тих, хто залишається без роботи протягом тривалого часу, а безробіття стає хронічно застійним; зростає "дикий" ринок праці, утворюються групи молоді, які зайняті виключно у "тіньовій" та "кримінально-чорній" економіці.

В умовах поглиблення фінансової кризи населення України особливо болісно починає відчувати всю гаму негативних соціальних наслідків нового різкого скорочення обсягів виробництва і відповідної зайнятості у найбільш конкурентоспроможних галузях вітчизняної економіки. Про обсяги скорочення класу найманих, які працювали в національному господарстві, зокрема у такій важливій і конкурентоспроможній галузі, як промисловість засвідчує наступне. Так, якщо на передодні отримання державної незалежності, у 1991 р. чисельність найманих працівників в Україні перевищувала 25 млн чол., зокрема у промисловості 7,8 млн, то на сьогодні вона відповідно ледь досягає 11 та 3,0 млн чол., тобто кількість працюючих і відповідно робочих місць зменшилась більш ніж у три рази. За цей же період населення України скоротилось із 52,2 млн чол. у 1993 р. до 42,4 млн чол. на початок вересня 2014 року, тобто ми абсолютно втратили 9,8 млн постійного населення [5].

Найбільшу небезпеку з точки зору перспективи подальшого соціально-економічного розвитку становить те, що в умовах кризи різко знижується попит на кваліфікованих працівників та відбувається розростання сфери нерегламентованих послуг та кустарного виробництва, що не потребує високої кваліфікації персоналу. В результаті цих процесів змінюється характер праці і, насамперед, співвідношення її фізичних і розумових елементів (не на користь останніх). А для представників розумової, висококваліфікованої праці тривала перерва у роботі, або праця у тих видах діяльності, що не відповідає їхнім розумовим здібностям і кваліфікації, означає часткову або повну декваліфікацію як професіоналів, а у подальшому буде сприяти суспільно-моральній деградації особистості.

Ринкові зміни суттєво знизили ефективність амортизаторів, що перешкождали швидкому сповзання найбіднішої частки населення країни на соціальне дно.

Скорочення сфери зайнятості для більшості населення України означає повну приреченість і відсутність у найближчому майбутньому виходу з цієї ситуації. Негативне значення мають і моральні потрясіння, пов'язані з втратою роботи (зневіра у своїй силі, втрата відчуття соціального оптимізму, самоповаги, соціальна та професійна ізоляція тощо).

Тенденції маргіналізації у сучасному суспільстві пов'язані не тільки з утворенням все більш широкій "гарантованої" маргінальної периферії і не тільки з процесами, що відбуваються на її стику з основним соціальним ядром. Певною мірою вони починають впливати на саме ядро, яке ще у недалекому минулому було досить сталим і монолітним. У цих спільнот формуються власні групові інтереси, власна групова психологія та мораль. Маргінальна психологія віддзеркалює негативну самоідентифікацію суб'єктів цих спільнот, оскільки формується не на усвідомленні особистої групової солідарності, а на відторгненні від цінностей, що продовжують на цей час вважатися загальнонаціональними.

ВИСНОВКИ

Таким чином, маргіналізація населення як найбільш яскравий феномен падіння рівня життя населення сьогодні стала одним з головних чинників, по-перше, зниження соціально-економічної якості населення України, і, по-друге, суттєвого погіршення режиму його відтворення, що призводить до прискореної депопуляції. Саме тому ефективна державна підтримка належного рівня життя найбільш соціально вразливих верств населення, передусім молоді, вдосконалення соціально-економічних механізмів їх суспільного захисту є надзвичайно важливим напрямом державної політики, щодо протидії демографічній кризі.

Література:

1. Кирьяко А. Открыта новая цивилизация — родина Заратуштры? — http://elementy.ru/image/blogs/zaratustra_fig.1-11.jpg
2. Маргинальность в современной России: коллективная монография. — М.: Московский общественно научный фонд, 2000. — 93 с.
3. Park R.E. Human Migration and Marginal Man // *American Journal of Sociology*. — 1928. — Vol. 33. — № 6. — P. 882—893.
4. Мандибур В.О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання. — К.: Парламентське вид-во, 1998. — 256 с.
5. Соціально-економічне становище України за січень — вересень 2014 року. — К.: Держкомстат України, 2014. — 94 с.

References:

1. Kyr'iako, A. (2014), "Open a new civilization — the birthplace of Zoroaster?", available at: http://elementy.ru/image/blogs/zaratustra_fig.1-11.jpg
2. Moskovskiy obschestvenno nauchnyj fond, (2000), *Marhynal'nost' v sovremennoj Rossyyu. Kollektivnaia monografya [Marginality in modern Russia]*, Moskovskiy obschestvenno nauchnyj fond, Moscow, Russia.
3. Park, R. (1928), "Human Migration and Marginal Man", *American Journal of Sociology*, vol. 33, no 6, pp. 882—893.
4. Mandybura, V.O. (1998), "Riven' zhyttia naseleennia Ukrainy ta problemy reformuvannia mekhanizmiv joho rehuliuвання" [The living standards of the population of Ukraine and problems on the mechanisms of its regulation], *Parlaments'ke vyd-vo, Kyiv, Ukraine*.
5. State Statistics Committee of Ukraine (2014), *Sotsial'no-ekonomichne stanovyshe Ukrainy za sichen'-veresen' 2014 roku [The socio-economic situation in Ukraine in January—September 2014]*, *Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine*.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2014 р.